

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології та соціальної педагогіки
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ
МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Виконала:
магістрантка 2 курсу, KorOs1-M20z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Попадинець Наталія Юріївна

Науковий керівник:
Гевчук Н.С., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

Рецензент:
Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи,
в.о. завідувача кафедри психолого-медико-
педагогічних основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ УЧНІВ З ООП ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	7
1.1. Соціально-психологічна адаптація дитини як психолого-педагогічна проблема.....	7
1.2. Характеристика соціально-психологічної адаптації молодших школярів до навчання	13
1.3. Особливості соціально-психологічної адаптації молодших школярів з ООП до інклюзивного навчання.....	22
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	31
2.1. Методичне забезпечення констатувального етапу дослідження.....	31
2.2. Результати дослідження соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.....	42
РОЗДІЛ 3. ПРОФІЛАКТИКА ТА КОРЕКЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ООП ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	56
3.1. Програма профілактики та корекції явища соціально-психологічної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.....	56
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76
ДОДАТКИ.....	83

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ООП – особливі освітні потреби

ІІ – інтелектуальне порушення

ІЗО – інклюзивний заклад освіти

ВСТУП

Актуальність. Проблема адаптації дітей із особливими освітніми потребами (далі ООП) до різних видів соціально-значущої діяльності, зокрема навчальної – одна з найактуальніших. Одним із основних завдань освітнього процесу в Україні є діагностика та забезпечення соціально-психологічної адаптації до шкільного навчання дітей з особливими освітніми потребами шляхом створення закладів освіти інклюзивного типу. Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу [15]. В рамках інклюзивного закладу створюються усі необхідні умови для забезпечення освітніх потреб дитини з порушеннями психофізичного розвитку.

Проблема визначення соціально-психологічної адаптації навчання дитини з особливими потребами в умовах закладу інклюзивної освіти є актуальною, адже початок навчання у школі є переломним моментом в житті як дитини з типовим розвитком, так і тієї, що має особливі потреби. Теоретико-методологічні основи дослідження соціально-психологічної адаптації людини представлені у наукових працях Ч.Дарвіна, Е.Еріксона, А.Маслоу, Р.Мертон, Дж.Міда, І.Павлова, О.Ухтомського, З.Фрейда та інших. Проблему соціально-психологічної адаптації молодших школярів до навчання у школі охоплено дослідженнями Л.Божович, С.Буцкіної, Л.Венгера, Ю.Гільбуха, Л.Виготського, І.Дубровіної, Д.Ельконіна, А.Запорожця, Я.Коломінського, Г.Кравцова, Р.Овчарової та інші. Особливості соціально-психологічної адаптації дітей з ООП до навчання в інклюзивному закладі освіти вивчали О.Гаврилов, Н.Максимової, К.Мілютіна, В.Мухіна, В.Піскун, В.Синьова, В.Сорочинська, О.Холодїй, О.Хохліна та інші.

Необхідність дослідження соціально-психологічних аспектів адаптації дітей з особливими освітніми потребами до навчання пов'язана не лише із щорічним збільшенням кількості народжуваності таких дітей та їх становищем у суспільстві (ізоляція від однолітків, обмеження в спілкуванні та інших видах діяльності), але й зумовлена недостатністю вітчизняного

досвіду успішного впровадження системи інклюзивної освіти, що включає дитину з особливими освітніми потребами в повноцінний процес навчання поряд з іншими дітьми, що і зумовило вибір теми дипломної роботи магістра.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічна адаптація молодших школярів з ООП до інклюзивного навчання.

Предметом дослідження є програма розвитку соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.

Мета роботи – дослідити соціально-психологічну адаптацію дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.

2. Дослідити соціально-психологічну адаптацію дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.

3. Охарактеризувати особливості соціально-психологічної адаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання в закладах освіти.

4. Розробити програму профілактики та корекції соціально-психологічної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку з ООП до інклюзивного навчання.

Методи дослідження:

теоретичні: аналіз загальної та спеціальної літератури з проблеми дослідження з метою з'ясування стану її вивчення, узагальнення та систематизація теоретичних положень;

емпіричні: констатувальний експеримент, що містить бесіду для оцінювання рівня шкільної адаптації, проєктивні методики «Школа звірів» та «Будиночки», систематизацію та узагальнення результатів проведеного емпіричного дослідження;

статистичні: кількісний та якісний аналіз результатів емпіричного дослідження.

Практичне значення результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи магістра можуть використовуватись студентами при вивченні психології дитини з інтелектуальними порушеннями, психодіагностиці тощо; проходженні психологічної та педагогічної практики; вихователями, психологами закладів з інклюзивним та спеціальним навчанням, фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів у процесі психодіагностичної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Експериментальною базою проведення дослідження є Великоберезнянський ліцей Великоберезнянської селищної ради, Ужгородського району, Закарпатської області.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дипломної роботи магістра були апробовані на XXVII Міжнародній науковій інтернет конференції «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи» (04 травня 2020 р., університет Григорія Сковороди в Переяславі) та науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками НДР у 2019 р.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю у збірнику матеріалів XXVII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Попадинець Н.Ю. Теоретичні аспекти соціально-психологічної готовності дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання в закладах освіти. «Гуманітарний простір науки: досвід та перспективи»: зб. Матеріалів XXVII Міжнарод. наук. практ. інтернет-конф., 4 травня 2020 р. Переяслав, 2020. Вип. 27. 220 с., С. 175-179)

Дипломна робота магістра складається із списку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (70 найменувань), додатків. Загальний обсяг дипломної роботи магістра 82 сторінки, з них – 81 сторінка основного тексту.

ВИСНОВКИ

Дослідження соціально-психологічної адаптації учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання дозволяє зробити такі висновки:

➤ Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що термін соціально психологічної адаптації використовується для опису проблем і труднощів, що виникають у навчальному закладі освіти. Школа – це той інститут соціалізації, в стінах якого дитина отримує не тільки знання з дисциплін, але і навчається гармонійно співіснувати з навколишнім середовищем. Від того як пройде адаптація в школі, буде залежати ким стане дитина в майбутньому, яка в неї сформується самооцінка, адже початкова школа – це перші сходинки дитини в самостійне життя. Вагомим фактором, що визначає ефективність адаптації дітей до школи та формування мотивації навчання є готовність дітей до навчання, сформованість відповідної потреби.

Не зважаючи на те, що інклюзивні школи забезпечують сприятливі умови для досягнення рівних можливостей і повної участі, для їх ефективної діяльності необхідні спільні зусилля не лише з боку вчителів та персоналу школи, але й ровесників, батьків, членів родин. Ключовий принцип, який лежить в основі інклюзивного підходу, полягає в тому, що школи мають бути відкритими для всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей. Школам необхідно знаходити шляхи, які б забезпечували успішне навчання всіх дітей, у тому числі дітей, які мають проблеми фізичного чи розумового розвитку. Труднощі, які перешкоджають дітям з ООП успішно увійти у навчальний процес можна згрупувати наступним чином: труднощі пов'язані зі зниженим інтелектуальним розвитком; труднощі пов'язані з не сформованістю мотивації до навчання; недостатня саморегуляція; труднощі пов'язані з особливостями особистісного розвитку дитини. Тому актуальним стає питання організації та проведення корекційно-розвивальної роботи з даною категорією дітей, спрямованої на

гармонізацію їх внутрішнього світу, але і покращення соціально-психологічної адаптації, підвищення рівня загального розвитку.

➤ Для дослідження особливостей соціально-психологічної адаптації учнів молодшого шкільного віку з особливими навчальними потребами до навчання було підібрано та адаптовано такі методики: бесіда для оцінювання рівня шкільної адаптації, проєктивна методика «Школа звірів», проєктивний тест особистих ставлень, соціальних емоцій і ціннісних орієнтацій «Будиночки».

Результати дослідження показали, що у 25% респондентів з особливими освітніми потребами під час навчання у школі відбувається хронічна перевтома, виснаження, знижена працездатність. У 50% учнів молодшого шкільного віку з ООП було зафіксовано показник, що свідчить про компенсовану перевтому. У цих учнів відновлення оптимальної працездатності відбувається шляхом періодичного зниження активності. 12,5% респондентів були у стані оптимальної працездатності. Учні поводити себе бадьоро та активно. Це може свідчити про те, що навантаження відповідають можливостям школяра. Вісоткові дані свідчать, що у більшості учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами переважають ігрові мотиви, тоді як навчальна, пізнавальна мотивація спостерігалась лише у 25% респондентів. Встановлено, що 75% респондентів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами відвідують школу з хорошим настроєм, позитивними емоціями щастя, радості, захоплення, дружби. Решта – 25% учнів відвідують навчальний заклад переживаючи негативні емоції нудьги та одноманітності.

У 12,5% було діагностовано високий рівень соціально-психологічної адаптації. Учні позитивно ставляться до школи, вимог вчителя сприймає адекватно, навчальний матеріал засвоюють легко; повно оволодівають програмним матеріалом, розв'язують ускладненні завдання. Ці молодші школярі досить швидко знайшли спільну мову з однокласниками, освоїлись у школі, у них майже завжди гарний настрій, вони доброзичливі, сумлінно і без видимого напруження виконують усі вимоги вчителя. Інколи у них можуть

траплятись складнощі або в контактах із дітьми, або у стосунках з учителем, оскільки їм ще важко виконувати всі вимоги правил поведінки. Але загалом відбулось засвоєння нового статусу учня, нових вимог, нового режиму дня. У 25% було визначено середній рівень адаптації, адже ці респонденти не можуть повною мірою прийняти ситуацію навчання, спілкування з учителем, однокласниками. Як правило, їм важко опанувати навчальну програму. Учені позитивно ставляться до школи, її відвідування не викликає негативних емоцій, розуміють навчальний матеріал, якщо вчитель пояснює його детально і наочно; засвоюють основний зміст навчальних програм, самостійно розв'язують типові задачі. До «групи ризику» потрапило 62,5% учнів – це діти діти, в яких соціально-психологічна адаптація пов'язана зі значними труднощами. Вони не засвоюють навчальної програми, у них проявляються негативні форми поведінки, різкі негативні емоції. Постійні невдачі в навчанні, відсутність контакту з учителем створюють відчуження і негативне ставлення однолітків.

➤ Наступним етапом дослідження є розробка програми підвищення рівня соціально-психологічної адаптації учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання.

Зміст програми профілактики та корекції дезадаптації розроблений з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей та специфіки соціально-психологічної адаптації до інклюзивної форми навчання. Дана програма включила пропедевтичну роботу, контроль за процесом адаптації учнів з ООП до навчання, дослідження причини труднощів у адаптації дітей з «групи ризику», індивідуальне консультування вчителів і батьків за результатами досліджень, корекційна робота з молодшими школярами з особливими освітніми потребами, в яких виникли труднощі у процесі адаптації до школи. У процесі формуального експерименту було передбачено реалізації таких напрямів роботи, а саме формування елементів навчальної діяльності, розвиток навчальної мотивації, корекцію довільної регуляції поведінки учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами, корекцію

пізнавальної сфери, активізацію розумових операцій та розвиток колективної взаємодії з однокласниками з типовим розвитком.

Проведене дослідження не вичерпує усіх питань цієї теми та потребує подальшої роботи у цьому напрямі, що передбачає апробація розробленої програми профілактики та корекції соціально-психологічної дезадаптації учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами до інклюзивного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми спеціальної психології та педагогіки: зб. наук. праць наук. Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2005. 202 с.
2. Битянова М.Р., Азарова Т.В., Афанасьєва Е.И. Работа психолога в начальной школе : зб. науч. роб. Москва : Генеза, 2001. 234 с.
3. Боделан О.Р. Влияние интеллектуальных и коммуникативных особенностей детей на их психологическую адаптацию : учеб. пособие. Киев : Наука і освіта, 1998. 206 с.
4. Божович Л.И. Психологические вопросы готовности ребенка к школе: учеб. пособие. Москва : Книга, 1972. 123 с.
5. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика: Практическое руководство. Часть 1. Москва : Генезис, 2001. 160 с.
6. Венгер А.Л. Психологическое консультирование и диагностика. Практическое руководство. Часть 2. Москва : Генезис, 2001. 128 с.
7. Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособие для пед. ин-тов / под ред. А.В. Петровского. Москва : Просвещение, 1979. 287 с.
8. Главник О.П., Максименко С.Д., Максименко К.С., Готовність дитини до навчання: підручник. Київ : Мікрос-СВС, 2003. 94 с.
1. Дігностика та корекція соціально-психологічної готовності дитини до навчання в школі. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/42976077.pdf> (дата звернення: 23.09.2020).
9. Диагностика школьной дезадаптации / Под ред. С.А. Беличевой. Москва : 1995. 234 с.
10. Долинська Л.В., Скрипченко О.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
11. Ельконін Д.Б. Избранные психологические труды. Москва: Педагогика, 1989. 560 с.
12. Єфімова С.М. Як зробити школу інклюзивною? Досвід проектної діяльності : методичний посібник. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2012. 152 с.

13. Заброцький М.М. Основи вікової психології : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга, 2005. 112 с.
14. Запорожець А.В. Підготовка дітей до школи. Основи дошкільної педагогіки / за редакцією А.В. Запорожця, Г.А. Маркової. Київ, 1990. 257 с.
15. Ілляшенко Т.Д. Чому їм важко вчитися: діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів. Київ : Початкова школа, 2003. 128 с.
16. Ілляшенко Т.Д. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. Київ : Психолог, 2009. 231 с.
17. Карпа М.І. Методи психопрофілактики та психокорекції адаптаційних розладів сиблінгів дітей з психофізичними вадами: зб. наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2006. 181 с.
18. Каган В.Е. Психогенные формы школьной дезадаптации. Вопросы психологии. Киев : 1984. 195 с.
19. Капська А.Й. Соціальна робота : навч. посібник. Київ : Центр навч. літ., 2005. 328 с.
20. Кожемякина Н.І. До питання про шкільну дезадаптацію дітей першого класу : навч. посібник. Київ : Наука і освіта, 2002. 187 с.
21. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : Монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
22. Колупаєва А.А. Організаційно-педагогічні умови інтегрування дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітній простір : Монографія. Київ : 2003. 231 с.
23. Кравцов Е.Е. Психологічні проблеми, готовності дітей до навчання в школі : навч. посібник. Київ : 1991. 145 с.
24. Комановський І.В. Педагогічний всеобуч батьків першокласників: навч. посібн. Київ : Початкова освіта, 1969. 202 с.
25. Лаврентьєва Г.І. Готовність дитини до школи: складові успішного навчання: навч. посібн. Київ : Дошкільне виховання. 2000. С. 3-5.

26. Левківська Г.П., Сорочинська В.Є., Штифурак В.С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти : навч. посібник. Київ, 2001. 128 с.
27. Липа В.В. Психологические основы педагогической коррекции: навч. посібник. Донецьк: Лебідь, 2000. 319 с.
28. Липа В.В. Дослідження комунікативної готовності розумово відсталих дітей до навчання в школі : Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 221 с.
29. Любарська І.М. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи : монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. 72 с.
30. Малышев А.А. Психология личности и малой группы : монографія. Ужгород : Инпроф ЛТД, 1997. 270 с.
31. Марінушкіна О.І. Діагностика шкільної дезадаптації дітей молодшого шкільного віку : навч. посібник. Київ : Шкільний світ, 2008. 156 с.
32. Марковська Д.В. Про оптимізацію взаємодії навчального закладу з батьками : Методичні рекомендації. URL: <http://osvitacv.com/index.php/doshkillya> (дата звернення: 23.04.2021).
33. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : Підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.
34. Миронова С.П. Методика корекційної роботи при порушеннях пізнавальної діяльності: підручник. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2014. 260 с.
35. Налчаджян А.А. Социально-психологическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии). Ереван: Изд-во АН, 2008. 185 с.
36. Обухівська А.Г. Психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі : підручник. Київ : Редакції загальнопед. газет, 2012. 228с.

37. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе. Москва : Сфера, 1996. 265 с.
38. Особливості психічного розвитку дітей 6-7 літнього віку / Під ред. Д.Б. Ельконіна, А.Л. Венгера. Київ, 2016. 278 с.
39. Олійник І.В., Ноженко Ю.М. Феномен психологічної готовності дітей до навчання в школі у психолого-педагогічній літературі. URL: <http://ir.duan.edu.ua/bitstream/123456789/2848/1/16.pdf> (дата звернення: 23.04.2021).
40. Олійник В.Ф., Максименко С.Д. Емоційно-виховний розвиток першокласників: посібник. Київ : Освіта, 2001. 176 с.
41. Панченко С.О. Перспективная методика «Школа зверей» (диагностика адаптации учащихся детей в начальной школе). URL: <http://psy.1september.ru/2000/12/12.htm> (дата звернення: 23.04.2021).
42. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. Москва : Просвещение, 1969. 419 с.
43. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку : навчально-методичний посібник. Київ : 2017. 128с.
44. Пономаренко Л.П., Теплякова К.Г. Методы психологической коррекции для работы с детьми младшего школьного возраста. Одесса, 1994. 324 с.
45. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками : навч. посіб. для студентів педагогічних факультетів. Київ : Освіта, 2009. 199 с.
46. Психологічна готовність дитини до шкільного навчання. URL: <https://naurok.com.ua/psihologichna-gotovnist-ditini-do-shkilnogonavchannya.html> (дата звернення: 23.04.2021).
47. Психологічна готовність дитини до школи. URL: <https://vseosvita.ua/library/statta-psihologicna-gotovnist-ditini-do-skoli-82390.html> (дата звернення: 23.04.2021).

48. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника: учеб. Пособие. Москва : Просвещение, 2002. 192 с.
49. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 360с.
50. Савченко О.Я. Новий етап розвитку початкової школи : навч. посіб. Київ : Дошкільне виховання, 2007. 314 с.
51. Сак Т.В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. метод. посіб. Київ : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с.
52. Сборник психологических тестов. Часть I : Пособие / Сост. Е.Е. Миронова. Минск : Женский институт ЭНВИЛА, 2005. 155 с.
53. Сварник М.Н. Николаев М.О. Діти з особливими потребами в українському суспільстві : крок до реабілітації та інтеграції. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : науково-методичний збірник. Київ : Контекст, 2000. 336 с.
54. Синьов В.М. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні : Дефектологія. Київ : 2004. 278 с.
55. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка : підручник Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 238 с.
56. Синьов В.М. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. 238 с.
57. Скрипко Л.В. Социально-психологические факторы адаптации практических психологов в учреждениях образования : дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ : 1998. 216 с.
58. Скорич Л.П. Психологічні умови готовності дитини до шкільного навчання. Проблеми сучасної психології : збірник наукових праць. Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ імені Івана Огієнка, 2009. 399 с.
59. Скуренко С.Л. Психологічна готовність дітей дошкільного віку до шкільного навчання. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема :

матеріали обласної онлайн-конференції. Кропивницький : КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2017. С. 21-25.

60. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих дітей-інвалідів: збірка матеріалів / за ред. В.І. Бондаря. Київ : Наук. світ, 2005. 345 с.

61. Стадненко Н.М. Психологічна готовність до навчання дітей шестирічного віку : Методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2006. 52 с.

62. Стадненко Н.М. Нариси з олігофренопсихології : навч. посібник. Кам'янець-Подільський, 2002. 345 с.

63. Таранченко О.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група « А.С.К.», 2012. 124 с.

64. Тихомиров О.К., Бабанин Л.Н. ЭВМ и новые проблемы психологии: учеб. пособ. Москва : Изд-во Московского университета, 1986. 203 с.

65. Ткачева В.В. К вопросу о концепции психологического изучения семьи, воспитывающей ребенка с отклонениями в развитии: учеб. пособ. Москва : Изд-во Московского университета, 151 с.

66. Томчук С.М. Теоретичний аналіз проблем адаптації дітей з особливими потребами до навчання у школі: 36. наукових праць. Київ : Університет «Україна», 2004. 448 с.

67. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібник. Вид. 2-ге, доп. Київ : Академвидав, 2006. 560с.

68. Фридман Л.М. Психологический справочник учителя: навч. посібник. Киев : 1991. 288 с.

69. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии / под ред. И.И. Ильасова, В.Я. Ляудис. Москва : Изд-во МГУ, 1981. 304 с.

70. Ясюкова Л.А. Методика определения готовности к школе : методическое руководство. Санкт Питербург : Иматон, 2006. 204 с.